

| Nevelői szerepek az elítéltek körében

Az előadásomban elhangzó tények saját tapasztalataimon alapulnak. Ezek összegezését az motiválta, hogy az Állampusztai Börtönben rendkívül nagyok az elítéltesoportok. Az irányításuk során elszenvedett kudarcok következtében próbáltam mélyebben elemezni az egyes elítéltesoportok viselkedését, és törekedtem olyan nevelői szerepet felvenni, amellyel eredmény érhető el.

A büntetésvégrehajtásban, ezen belül azokban az intézetekben, ahol öntevékeny szervezetek is működnek, a nevelők feladatköre kibővült, az elvárások velük szemben igen megnöttek. A nevelő ellátja a nagylétszámú elítéltesoport személyre szóló feladatait (egyéni foglalkozások, kérelmek intézése stb.), információkat gyűjt, azokat rendszerezi. Azután speciális szempontok alapján mesterséges csoportokat hoz létre, vagyis differenciál. A csoportok életét irányítja, koordinálja, ugyanakkor biztosítja autonómiájukat, önállóságukat. A foglalkozások során nyert információkat az öntevékeny szervezetek életének irányításába is bekapcsolja. Ezt a három fő feladatkört a nevelő csak akkor tudja ellátni, ha kapcsolatot tart a termelés irányítóival.

A nevelő szerepe tehát mindig rendkívül összetett volt. Az öntevékeny szervezetek létrehozásával és működtetésével párhuzamosan a nevelői szerepnek egy új vonzata került előtérbe: a közvetett irányítás, és ennek összes módszere. Az öntevékeny szervezetek irányításában szinte azonnal felmerül a bizalom kérdése. Bizalom nélkül nem lehet felkutatni a rejtett, nem formálisan működő értékeket, amelyek az informális elítéltesoportok hatásaként a formális struktúrában is jelentkeznek.

A visszaeső és az elsőbűntényes elítéltesoportok

A két csoport megközelítése, a befolyásolhatóság biztosítása más-más módszereket kíván. Az elsőbűntényes elítéltesoport tagjai közvetett irányítást várnak a nevelőtől, míg a visszaesők ilyen irányítás esetén nagyfokú ellenállást tanúsítanak.

A két csoport szétválasztásánál az elsőbűntényes, illetve visszaeső kategorizáláson túlmenően figyelembe vettem a fogvatartottak szabadságvesztésének időtartamát. (Az elsőbűntényeseknél követelmény volt, hogy legalább egy év legyen a szabadságvesztés kitöltéséig vagy a feltételes kedvezményig.) Fontos szempont volt ugyanakkor az önkéntesség. Végül is 19 elítélte került az elsőbűntényes csoportba. A visszaesők közül mindössze négyen vállalták nyíltan a csoportba tartozást. Ezért belőlük külön csoportot nem alakítottam, hanem próbáltam őket a körleten úgy elhelyezni, hogy egy zárkában legyenek.

A két csoport nevelővel szembeni elvárásai

Az elsőbűntényes csoport a nevelőtől toleranciát (türelmet), megértést, a börtönszituáció ismeretén alapuló tanácsadást vár. A visszaesők viszont nem vártak el tőlem semmit, de azt sem fogadták el, hogy én támasszak követelmé-

nyeket velük szemben. Rivalizálás és harc alakult ki, a körleten felbomlott a rend, és én szembekerültem nemcsak a csoporttal, hanem a felügyelettel is. Ezután megpróbáltam kizárólag dicsérettel, jutalmazással befolyást gyakorolni a csoportra. Egy hónap után az egységes szembenállás megszűnt, a zárkaközösség kisebb egységekre bomlott. Egyes elítéltek olyan információkat is eljuttattak hozzám, melyek a zárka belső életével voltak kapcsolatosak.

Ezek a jelek arra utaltak, hogy a csoport tagjai közül néhányan elfogadják nevelői mivoltomat. Abban a pillanatban, amikor az ellenszegülés megszűnt, azonnal nevelői szerepet kellett változtatnom. Információközlő szerepemet felcseréltem kommunikáción alapuló szerepre. Egymással szembeni elvárásaink kölcsönösek lettek.

Nehezítette a munkát, hogy ezt a fajta csoportképzést a körlet nehezen fogadta el. Maguk az elítéltek is kifogásolták, hogy az elsőbüntényesekkel szemben kevesebb a retorzió (a megtorló rendszabály), más a hangnem, a nevelői magatartás. Előfordult, hogy a visszaesők megpróbálták lerombolni az elsőbüntényeseknél elért eredményeimet, kihasználták, hogy a nevelésnek és a felügyeletnek nem egységes a szemléletmódja, és az elsőbüntényeseket a felügyeleten keresztül szankcionálták (velük szemben büntető intézkedéseket foganatosítottak). Addig piszkálták, molesztálták az elsőbüntényes elítélteket, amíg olyan cselekményt, nem követett el amely miatt már fegyelmi lapot kellett ellene kiállítani. Az elsőbüntényes elítélteket a visszaesők az informális csatornákon keresztül minden erejükkel megpróbálták hatásuk alá vonni.

A felügyelet véleménye az volt, hogy az elsőbüntényes elítéltekkel szemben, de a visszaesőkkel szemben is túlzottan toleráns vagyok, ezért a fegyelmi helyzet, a körlet rendje romlik. A nevelői hatást csökkentette, hogy a felügyelet, illetve a munkáltatás nem erősítette az alkalmazott módszerek hatását, hanem olykor kifejezetten rontotta. Ezért tartom fontosnak a személyi állomány szemléletének továbbképzésekkel történő egységesítését.

Fontosnak tartom azt is, hogy valamilyen módon felmérjük az elítéltek informális csoportjait, azt, hogy ezek milyen értékeket hordoznak, hogyan érvényesítik érdekeiket, miképp építhető be hatásmechanizmusuk a büntetésvégrehajtási nevelésbe.

A személyi állomány önismeretére a továbbképzés során az eddiginél nagyobb hangsúlyt kell fektetni. Sokszor nem is tudatosan olyan magatartásformákat erősítünk meg az elítéltekben, amelyet nem lenne szabad. Verbálisan tiltunk, ténylegesen megengedünk. De ha a tudatos, szavakba foglalt kommunikáció és a nem tudatos, többé-kevésbé nem szándékos közlés (például: fintor, taglejtés, mosoly) között ellentét van; az elítélte az utóbbi hat.

Dr. Bikádiné Ágoston Magdolna